

הוראת המקרא בכיתות היסוד – ברגש ובחיות

המשנה ב"אבות" מעניקה לנו הדרכה אלוקית ברורה ויסודית, בהקשר לזמני הוראת תשב"ר את תכני הקודש הראויים להם: "בן חמש שנים למקרא, בן עשר למשנה" וכו'. על הדרכה זו **וקנאות בלתי מתפשרת ליישומה** כתבו רבות, גדולי ישראל לאורך הדורות כ-: המאירי, אברבנאל, המהר"ל מפראג, ה"תוספות יו"ט", השל"ה הקדוש, המהרש"א, הגאון מוילנא ותלמידיו, חכם צבי, ספר חסידים, ה"פלא יועץ", ה"יוסף אומץ", ה"ב"ח, הש"ך, בעל התניא, היעב"ץ, רש"ר הירש, ועוד, ו"עוד בה עשיריה" – קצרה היריעה מהשתרע. במהלך דורות שנות גלותנו מקום עצמותינו הפזורות, מארצנו - מקום חיותינו ובריאותנו הרוחנית והלאומית, היו סיבות שונות לקשיים בישום הדרכה זו, סיבות פרקטיות כקשיי פרנסה, צרות הגלות "עיר מושב לא מצאו" וכיו"ב, ועד סיבות מידותיות ומהותיות. חכמי הדורות העניקו רצינות לימוד/למדני להדרכה זו לצד הדרכות נוספות בלימוד תשב"ר כאופן הלימוד, היקפו ועוד. **הראי"ה קוק זצ"ל** עוסק בנושא זה בכמה וכמה מקומות בספריו, כאשר הקו המנחה הוא אותה התאמה נפשית רגשית של הילד לתכני הלימוד על זמניהם, ובמיוחד גיל המקרא. נביא כאן את דבריו בפירושו לסדור התפילה "עולת ראי"ה": **על כן התינוק מבן חמש עד עשר** (כיתות א' – ד'. י.ש.), **מוכן הוא בשכלו הרך בתחילת התפתחותו, להרגיש את יפיים וזיום של פשטי המקראות, בסיפוריהם ומליצותיהם ורעיונות מוסרם, המרהיבים לב ונפש גם בחיצוניותם, וביושר עניניהם בטבעיות המדות ונפלאות ד' וחסדיו, ולהכיר להם ערך של תכלית, אבל עודנו רחוק מלהכיר התכלית של יושר המעשים הפרטיים אשר במשנה.** מדברי הרב משמע שהלמידה בגילי היסוד הנ"ל צריכה להיות ברגש, חוויה של קדושה והתפעמות מדבר ה' והנהגתו את עולמו, כי הרי לכך מוכן הוא הילד, ונקוט בדינו "חנוך לנער על פי דרכו". ומה יש על הילד ללמוד? – מקרא!!! ומה במקרא? – פשט, כלומר הצד החיצוני של המקרא, ללא למדנות וללא העמקה שאינה ראויה לגילו, **ובעצם שאינו צריך לה בגיל זה בכדי להרהיב את נפשו וליבו לדבר ה', שזה ענינו של החינוך הישראלי.** ובאיזה אופן? ברגש ובחיות. **ובקיצור: פשט המקרא, בחיות וברגש!!!** ואין צריך לומר שאין ללמדו משנה בגילים אלו. ומתי נלמדו משנה, אותה משנה שמימד הרגש הוא לא הצד המרכזי שלה אלא לימוד אבחנתי שכלי? מגיל עשר, כיתה ד/ה, לא לפני: **"אך בבואו לשנות עשר תתברר הבחנתו במציאות מעשים טובים והפכם, ויכיר את צורך הלימוד המדריך בהוראת מעשי הטוב וברור פרטיהם, ובהזרה ממעשי הרע בברור פרטיהם, ואז ילמדוהו משנה.**" – רק אז ילמדוהו משנה, רק כשיגיע לרוויה מהלימוד הרגשי של המקרא ויהיה ספוג ממנו בידע ובהפנמה רגשית ואמונית, ויעבור לשלב נפשי חדש. וכן הוא הכלל בגמרא, כדברי הרב בהמשך דבריו שם. ובסוף דבריו מבטיח הרב:

"ועל דרך זה יגדל בלמוד תורת ד', בשמחה וטוב לב, ויראת ד' אוצרו."

האם יש בדברי הרב הדרכה ללימוד שכלי קוגניטיבי, כ"מה היה קשה לרש"י", המלווה בפיתוח מיומנויות אוריינות ואסטרטגיות כ"איתור פרטים", "הבעת עמדה", "ניתוח", ועוד? אין ספק שתוך כדי לימוד המקרא הילד יפגוש אגב אורחא כל מיני מיומנויות ופיתוחן, אבל מכאן ועד שימוש במקרא ככלי לפיתוח מיומנויות – לא היתה כזאת בישראל! אין ענינו של לימוד התורה, ובן בנו של קל וחומר בתורה לתשב"ר – לשמש כלי טכני למלחמת החיים על הבנת הנקרא שבה וכיו"ב. ענינו לעשות את האדם טוב וישר ולקרוא בשם ה'. (ענין מאמרי הראי"ה, אגרת ק"ע

"החינוך". במקום **"מה היה קשה לרש"י** ב"הבור ריק אין בו מים – נחשים ועקרבים יש בו" – נראה עדיף שהילד הרך יחוה וירגיש את **"מה היה קשה ליוסף במעמקי הבור האפל, הקר והתחוב,** המסוכן ורווי דמעות שליש ואכזבה מרה מאחיו משליכיו"; **"יחוה" – רצוני לומר שיהיה ביחד איתו בבור ולא שילמד/ידון על יוסף שבבור, כי הרי "מוכן הוא ... להרגיש, להרגיש ולהרגיש"!!!** אותו לימוד למדני קוגנטיבי רווי הקניית מיומנויות וטכניקות, מרחיק את הילד וחומס מנפשו השמחה, הרואה כל העולם כמישור ומקור כל הטוב – את אותו לימוד רגשי מלא שמחה של קדושה ואהבת ה'. מה היה לנו ומה חטא הבן שכך אנו מעיקים עליו במה שאינו שייך לו, לא רגשית/נפשית ולא מצד יכולותיו, עד שיאמר "לא רוצה אני". הרי הוא בבחינת (על דרך המליצה) "נמצא פג ונאכל". "מה היה קשה לרש"י וכיו"ב לימוד קוגנטיבי ימתינו רק לאחר שה"מה היה קשה ליוסף" יוספג בדמו נפשו ורוחו של הילד, באותם גילי הילדות שלעולם לא יחזרו.

יהי רצון (מלפני מקבלי ההחלטות...) שתתקיים **בכל בתי הספר** משאלת הרש"י הירש (ועוד רבים וגדולים מכל הדורות ומדורנו אנו): **"מתי נזכה, שבני הנעורים שלנו ילכו שוב כהוראת ה"אבות", דרך זו של התפתחותם הרוחנית?"** רש"י הירש! מי יגלה עפר מעיניך ותחזינה עיניך מישרים את אותם תשב"ר הלומדים בשמחה כבדרך "בן חמש למקרא", בהבל פה קדוש, בשינון בטעמי המקרא, בהיקף גדול בכ"ד ספרים, וברגשי קודש אש שלהבתיה כבשנים קדמוניות – בחלק מהממ"דים שבמרחבי ארצנו, בכניסת מלמדים תלמידי חכמים, יראי שמים ואוהבי תשב"ר – במהלך השנים האחרונות לבתי הספר, ביוזמת שליחים נאמנים במינהל החמ"ד ובברכתם. ומי ייתן, ויותר ויותר תלמידים רכים וטהורים ביותר ויותר בתי ספר יזכו ללמוד "כהוראת האבות" להתפתחותם הרוחנית הראויה. עתה שהגענו לארצנו הקדושה ולמדינתנו המכוננת, שהם היסוד לחזרה לבריאותנו ומקוריותנו, הוכשרו התנאים לחזור לסדרנו בהוראת תשב"ר – "בן חמש למקרא" – בפשט, היקף, הבל פה, ועוד הדרכות קדושות מרבתינו, והכל במלוא הרגש והחיות. התכנית כבר קיימת אלפי שנים – ואיך נזיל ונגמור!

יצחק שרביט, מורה, מנחה מלמדים ומרצה במכללת "אורות ישראל" והשתלמויות מורים.